

УДК 340.12 (477)

DOI <https://doi.org/10.30970/PS.2025.26.20>

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНИХ ПРОЄКТІВ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ВАЖКОПОРАНЕНИХ КОМБАТАНТІВ

Світлана Петrenchенко

*Хмельницький інститут соціальних технологій Університету «Україна»,
вул. Ярослава Мудрого, 2-а, м. Хмельницький, Україна, 29009
<https://orcid.org/0000-0002-7329-0219>
e-mail: svet-petre@meta.ua*

У статті здійснено аналіз актуальних проблем державних проєктів соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів в умовах триваючої збройної агресії проти України. Зазначено, що, попри наявність державних ініціатив і програм, процес реабілітації залишається фрагментарним і недостатньо інтегрованим у єдину систему охорони здоров'я та соціальної підтримки. Виявлено основні виклики, серед яких: брак стабільного фінансування та матеріально-технічних ресурсів; дефіцит кваліфікованих психологів і психотерапевтів, підготовлених до роботи з бойовими травмами; відсутність чіткої міжвідомчої координації між Міністерством оборони, Міністерством охорони здоров'я та Міністерством соціальної політики; низький рівень інклюзії родин комбатантів у програми підтримки. Наголошено, що одним із чинників, які ускладнюють ефективність адаптації, являється соціальна стигматизація та ізоляція цієї категорії осіб.

Підкреслюється, що саме поєднання медичної, психологічної, соціальної та професійної складових забезпечує найбільш результативну адаптацію осіб із тяжкими пораненнями. Зроблено висновок про необхідність розроблення єдиної державної стратегії соціально-психологічної адаптації, що враховуватиме міжнародний досвід і специфічні потреби українських комбатантів. Запропоновано низку рекомендацій, серед яких: створення єдиного координаційного центру, розвиток мережі реабілітаційних установ у регіонах, підготовка фахівців із психотравматології, системний моніторинг ефективності програм і залучення сімей до процесу реабілітації. Стаття доводить, що державні проєкти соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів потребують комплексного реформування, посилення ресурсної бази та міжсекторальної взаємодії, застосування інтегрованого підходу, що поєднує лікування, соціальну підтримку й професійну реінтеграцію.

Ключові слова: важкопоранені комбатанти, соціально-психологічна адаптація, державні проєкти, реабілітація, інтеграція.

Сьогодні в Україні питання соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів постає одним із найгостріших у сфері державної політики. Масштабні бойові дії призвели до значного зростання кількості осіб, які зазнали тяжких поранень, втратили працездатність і потребують комплексної підтримки. За оцінками офіційних осіб США з початку повномасштабного вторгнення росії в Україну понад 120 тисяч українських військовослужбовців отримали поранення, що потребують тривалої медичної та психологічної реабілітації [1]. Щодня до медичних закладів надходять нові пацієнти з бойовими травмами – ампутаціями, опіками, черепно-мозковими ушкодженнями. За перші місяці 2024 року реабілітаційні послуги отримали майже 366 тисяч українців, що на 100 тисяч більше, ніж у 2023 році [2]. Це свідчить про стрімке зростання потреби в реабілітації серед комбатантів і цивільного населення.

Відповідно, актуалізується завдання створення ефективних державних проєктів, спрямованих на відновлення фізичного здоров'я та інтеграцію важкопоранених у суспільне життя, подолання наслідків бойової травми та забезпечення умов для професійної й особистісної реалізації. Сучасні дослідження А. Неурова, А. Романишин [3, с. 257] та Н. Шеленкова [4] доводять, що ефективна реабілітація поєднує медичні, психологічні та соціальні заходи, проте в Україні елементи функціонують переважно відокремлено, що знижує результативність державних проєктів.

Слід підкреслити проблему недостатнього фінансово-ресурсного забезпечення. Попри ухвалення Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», на практиці обсяги бюджетного фінансування залишаються обмеженими [5]. Реабілітаційні центри не мають достатньо сучасного обладнання, а доступ до послуг психотерапії для комбатантів і членів їхніх родин забезпечується завдяки громадським організаціям, таким як: «Veteran Hub», «Побратими», «Разом», які фактично виконують завдання державних інституцій.

Важливою проблемою виступає фрагментарність системи та відсутність єдиної координації. Ініціативи Міністерства оборони, Міністерства охорони здоров'я та Міністерства соціальної політики реалізуються паралельно, що створює дублювання функцій та ускладнює доступ ветеранів до допомоги. Спираючись на думку О. Кокуна, без інтегрованого підходу будь-які програми втрачають системність і перетворюються на короткострокові проєкти [6, с. 81].

Окремим викликом залишається дефіцит професійних кадрів, здатних працювати з бойовою травмою та посттравматичними стресовими розладами. Сучасні державні курси підвищення кваліфікації психологів, психіатрів та психотерапевтів мають обмежений обсяг і не завжди враховують специфіку роботи з комбатантами, що пережили тяжкі фізичні та психологічні ушкодження в умовах війни. Як наслідок, значна частина важкопоранених стикається з обмеженим доступом до спеціалізованої допомоги і змушені звертатися до приватних або зарубіжних клінік та до несертифікованих практиків, які не завжди застосовують доказові методики.

Додатковим бар'єром виступає бюрократизованість процедур отримання статусу учасника бойових дій, оформлення інвалідності та доступу до соціальних програм. Значна кількість осіб стикається з затримками в отриманні гарантованої допомоги, що негативно позначається на їхній психологічній мотивації.

Недостатньо враховуються потреби сімей комбатантів, які перебувають у ситуації вторинної травматизації. Члени родин, фактично виконуючи функції основних доглядальників, залишаються поза межами державних програм і не мають доступу до психологічної підтримки. Своєю чергою, ефективна адаптація неможлива без інтеграції родин до програм реабілітації.

Стимувальним фактором є соціальна стигматизація. У суспільстві зберігаються упередження щодо осіб із психічними розладами та фізичними травмами, що призводить до маргіналізації комбатантів й ускладнює їхню професійну та соціальну інтеграцію.

Попри активізацію державних програм реабілітації, їх ефективність залишається важко оцінюваною через відсутність системного моніторингу. Наразі не існує єдиної методології оцінки результативності реабілітаційних послуг, що унеможлиблює адаптацію програм до реальних потреб ветеранів. Брак чітких критеріїв (рівень функціонального відновлення, психологічна стабілізація чи соціальна інтеграція) призводить до того, що навіть добре профінансовані ініціативи не завжди дають очікуваний результат.

За оцінками правозахисного центру «Принцип», лише 20-30% поранених військовослужбовців мають доступ до повноцінної реабілітації, яка охоплює протезування, фізіотерапію, психологічну підтримку та соціальну адаптацію [7, с. 24]. Причини – комплексні:

– нестача кваліфікованих фахівців, особливо в регіонах;
– нерівномірний розподіл ресурсів між медичними закладами;
– відсутність єдиного реабілітаційного маршруту, який би забезпечував безперервність допомоги від моменту поранення до повернення до цивільного життя.

Державні програми не завжди враховують індивідуальні потреби комбатантів, зокрема специфіку травм, психоемоційний стан, рівень мотивації до відновлення. Як наслідок, частина пацієнтів змушена звертатися до приватних клінік або шукати допомоги за кордоном. Таким чином з’являється нерівність у доступі до якісної реабілітації та підтримується довіра до державної системи охорони здоров’я. Без впровадження механізмів зворотного зв’язку, незалежного аудиту та участі комбатантів у формуванні політики, реабілітаційна система ризикує залишитися фрагментованою та неефективною.

У таблиці 1 представлено основні принципи державної політики щодо соціально-психологічної адаптації важкопоранених.

Таблиця 1

Принципи державної політики щодо соціально-психологічної адаптації
важкопоранених комбатантів

№ з/п	Принцип	Практичні заходи / дії держави
1.	Комплексність	Інтегровані програми медичної, психологічної та соціальної реабілітації; створення міждисциплінарних команд у регіональних центрах адаптації
2.	Індивідуалізація	Персоналізовані плани реабілітації для кожної особи з урахуванням фізичного стану, психологічних потреб та соціальної ситуації
3.	Міжвідомча координація	Створення єдиного координаційного центру для взаємодії МО, МОЗ, Мінсоцполітики та громадських організацій; регулярні міжвідомчі наради та спільні протоколи роботи
4.	Сімейно-орієнтований підхід	Організація груп підтримки, тренінги з психоосвіти, психологічні консультації для членів сім’ї
5.	Доступність та соціальна інклюзія	Розширення мережі регіональних центрів адаптації, онлайн-консультації, заходи з подолання стигматизації та інтеграції комбатантів у громадське життя
6.	Моніторинг та ефективність	Впровадження системи оцінки результатів програм (опитування, психологічні тести, аналітика працевлаштування), регулярний перегляд стратегій на основі отриманих даних

Водночас Україна демонструє суттєвий прогрес у розбудові власної системи медичної та соціально-психологічної реабілітації комбатантів, що зазнали тяжких поранень. За три роки повномасштабної війни обсяги наданих реабілітаційних послуг зросли вчетверо: якщо у 2022 році щоденно проводилося близько 3 тисяч реабілітаційних сеансів, то вже у 2024 році ця цифра сягнула понад 12 тисяч [8]. Динаміка свідчить про розширення матеріально-технічної бази, активне формування професійного кадрового ресурсу та залучення сучасних методик.

Системність реабілітаційної допомоги забезпечується завдяки створенню багаторівневої мережі закладів: від загальних лікарень, що надають базові відновні послуги, до кластерних центрів і надкластерних хабів, які здійснюють високоспеціалізоване лікування, протезування та комплексну психосоціальну підтримку. Наведена структурна модель відповідає міжнародним стандартам, зокрема практикам Канади та Німеччини, де діє принцип «ступеневої реабілітації», коли пацієнт отримує допомогу залежно від складності травми та етапу відновлення.

Станом на 2024 рік понад 25 держав світу, серед яких Німеччина, Польща, Іспанія, Франція та США, беруть участь у програмах лікування й протезування українських комбатантів [9]. Сучасна реабілітація військовослужбовців виходить далеко за межі традиційної медицини. Дедалі більше спирається на технології, які змінюють саму природу відновлення. Передача передових методик та інноваційних рішень стала ключовим елементом міжнародної підтримки України. Йдеться про фізичне лікування та повернення до повноцінного життя, завдяки високотехнологічним протезам, роботизованим системам для відновлення рухових функцій, VR/AR-терапії, що допомагає подолати посттравматичні стресові розлади.

Зростання кількості щоденних реабілітаційних процедур, формування трирівневої системи медичних установ і поглиблення міжнародної підтримки підтверджують, що Україна поступово формує власну сучасну модель реабілітаційної політики.

Проблеми державних проєктів соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів в Україні можна охарактеризувати як багатовимірні та системні. На сучасному етапі розвитку системи соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів в Україні особливого значення набуває практичне впровадження заходів, здатних підвищити ефективність державних програм. Одним із напрямів є створення інтегрованих міжвідомчих механізмів координації, що забезпечують комплексний підхід до реабілітації. Практичним втіленням цього являється створення єдиного координаційного центру, який здійснює моніторинг стану комбатантів, організовує доступ до медичної, психологічної та соціальної допомоги, координує взаємодію державних структур і громадських організацій.

Необхідним елементом є підготовка та підвищення кваліфікації фахівців, здатних працювати з бойовою травмою та посттравматичними стресовими розладами. Йдеться про спеціалізовані тренінги, курси підвищення кваліфікації та симуляційні практикуми для психологів, психіатрів і соціальних працівників. Можна впровадити міжнародні методики роботи з комбатантами, що успішно застосовуються у США, Канаді та Ізраїлі.

Виникає проблема у розбудові регіональної мережі реабілітаційних установ, які поєднують медичну допомогу, психологічну підтримку та соціальні послуги. Таким чином, вдасться забезпечити доступність програм для комбатантів у різних областях України, скоротити час очікування на допомогу та підвищити ефективність адаптації. Приклади таких центрів можна знайти в міжнародній практиці: мережеві клініки Канади та громадсько-державні центри Ізраїлю (Beit Halochem, NATAL) демонструють високу результативність комплексного підходу.

Слід приділяти увагу залученню сімей ветеранів до процесу адаптації. Йдеться про базові освітні програми та цілеспрямовані спеціалізовані тренінги, курси підвищення кваліфікації та симуляційні практикуми, які формують практичні навички кризового консультування, роботи з агресією, тривожними розладами та вторинною травматизацією. Ефективним напрямом розвитку може стати адаптація та впровадження міжнародних методик, які довели свою ефективність у США, Канаді та Ізраїлі. Це програми когнітивно-поведінкової терапії для важкопоранених комбатантів, методи групової терапії та сімейно-орієнтованих підходів та використання інноваційних практик (віртуальної реальності, біологічного зворотного зв'язку та арт-терапії). Впровадження моделей сприятиме формуванню єдиних професійних стандартів роботи з бойовою психотравмою в Україні та підвищенню стійкості системи психологічної допомоги.

Необхідним компонентом потрібно запровадити системний моніторинг та оцінку

ефективності програм. Практичні інструменти можуть містити регулярне проведення психологічних тестувань, опитувань учасників програм, оцінку рівня працевлаштування та соціальної активності ветеранів. Підхід дозволяє вчасно коригувати стратегії реабілітації, обґрунтовано розподіляти ресурси та підвищувати результативність державних проєктів.

Впровадження зазначених практичних заходів створює умови для комплексного відновлення фізичного, психологічного та соціального потенціалу важкопоранених комбатантів, забезпечує їхню ефективну інтеграцію у цивільне життя та підвищує якість державної політики у сфері реабілітації.

Проведений аналіз демонструє, що сучасні державні проєкти соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів в Україні мають значний потенціал, але водночас характеризуються низкою системних обмежень. За результатами дослідження ефективна соціально-психологічна адаптація вимагає комплексного підходу, який поєднує медичну, психологічну, соціальну та професійну складові.

Державні проєкти соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів потребують комплексного реформування, що поєднує лікування, соціальну підтримку й професійну реінтеграцію та посилення ресурсної бази й міжсекторальної взаємодії. Реалізація запропонованих заходів створить умови для стабільного відновлення фізичного, психологічного та соціального потенціалу осіб, сприятиме їхній інтеграції у цивільне життя та підвищенню якості державної політики у сфері реабілітації.

Список використаної літератури

1. На війні загинули понад 70 тисяч українських військових – The Economist. *KyivPost*. URL: <https://surli.cc/pazttv>.
2. МОЗ звітує про досягнення реабілітаційної системи: від оновлення центрів до цифровізації. *ThePharmaMedia*. URL: <https://surli.li/pnhkfr>.
3. Неурова А. Б., Романишин А. М. Психологія індивідуальної роботи з військовослужбовцями : навч.-метод. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2023. 336 с.
4. Шеленкова Н. Соціально-психологічна реабілітація учасників бойових дій. *Перспективи та інновації науки*. 2024. № 10(44). URL: <https://surli.li/eqqzsj>.
5. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII : станом на 3 серп. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>.
6. Кокун О. М. Особливості надання психологічної допомоги військовослужбовцям, ветеранам та членам їхніх сімей цивільними психологами : метод. посіб. Київ : 7БЦ, 2023. 175 с.
7. Овод Г., Лисенко Є., Липова П. Реабілітація українських військових та ветеранів: досвід долавання несистемності. Дослідження. Київ, серпень 2024. 116 с.
8. Реальність реабілітації в Україні: з якими проблемами стикають військові та ветерани сьогодні. *Ветеран media*. URL: <https://surli.li/zhjibu>.
9. Як світ допомагає Україні з лікуванням та реабілітацією поранених військових. *Арміяinform*. URL: <https://surli.li/ojuxfc>.

**CURRENT ISSUES IN GOVERNMENT PROJECTS FOR THE SOCIAL
AND PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF SEVERELY
WOUNDED COMBATANTS****Svitlana Petrychenko***Khmelnitsky Institute of Social Technologies, University of Ukraine,
2 Yaroslav Mudry Street, Khmelnytsky, Ukraine, 29009
<https://orcid.org/0000-0002-7329-0219>
e-mail: svet-petre@meta.ua*

The article analyzes current issues in state projects for the social and psychological adaptation of severely wounded combatants in the context of ongoing armed aggression against Ukraine. It is noted that, despite the existence of state initiatives and programs, the rehabilitation process remains fragmented and insufficiently integrated into a unified system of health care and social support. The main challenges identified include: lack of stable funding and material and technical resources; shortage of qualified psychologists and psychotherapists trained to work with combat trauma; lack of clear interagency coordination between the Ministry of Defense, the Ministry of Health, and the Ministry of Social Policy; low level of inclusion of combatants' families in support programs. It is emphasized that one of the factors complicating the effectiveness of adaptation is the social stigmatization and isolation of veterans.

It is emphasized that it is the combination of medical, psychological, social, and professional components that ensures the most effective adaptation of veterans with severe injuries. A conclusion has been made about the need to develop a unified state strategy for social and psychological adaptation that will take into account international experience and the specific needs of Ukrainian combatants. A number of recommendations are proposed, including: the creation of a unified coordination center, the development of a network of rehabilitation facilities in the regions, the training of specialists in psychotraumatology, systematic monitoring of program effectiveness, and the involvement of veterans' families in the rehabilitation process. The article argues that state projects for the social and psychological adaptation of severely wounded combatants require comprehensive reform, strengthening of the resource base and inter-sectoral cooperation, and the application of an integrated approach that combines treatment, social support, and professional reintegration.

Key words: seriously wounded combatants, social and psychological adaptation, government projects, rehabilitation, integration of veterans.

*Дата першого надходження рукопису до видання: 20.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 24.11.2025
Дата публікації: 26.12.2025*